

Research Article

Submission Date
23/ 09 / 2024

Admission Date
19/ 12 / 2024

How to Cite:

Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin İklim Rejimi Politikalarının Karşılaştırılması

Comparison of the Climate Regime Policies of the People's Republic of China, the United States of America and the European Union

Eray KARA ¹

Kara, E (2024). Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin İklim Rejimi Politikalarının Karşılaştırılması. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 226-239. DOI: <https://doi.org/10.53472/jenas.1554528>

Öz:

İklim rejimine ilişkin politikaların gelişim sürecinde ülkelerin aldıkları roller, bu ülkelerdeki politika yapıcılarının kısa vadeli kararları ve ülkelerin genel siyasi eğilimlerine göre değişmektedir. Bu ülkeler arasında dünyanın ekonomik üç büyük gücü olan; Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin geliştirmiş olduğu politikalar, iklim rejiminin uygulanabilirliği açısından hayati bir role sahiptir. Bu bağlamda iklim rejimi konusunda öncü role sahip olan Avrupa Birliği, politikaların geliştirilmesi ve uygulanması konusunda ortak hareket ettiği için politikaların karşılaştırmalı analizini içeren bu çalışmada Avrupa Birliği bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada, üç ülkenin iş birliği ve rekabete dayalı politikalarının iklim rejiminin geleceğini belirleyeceğini varsayarak ülkelerin süreç içerisinde atmış olduğu adımların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada uluslararası örgütlerin ve ülkelerin almış olduğu kararlar, istatistik kurumları ve çevre ajanslarının veri tabanları, çeşitli raporlar ve konuya ilişkin incelenen diğer ikincil veriler kullanılmıştır. Bu veriler ışığında varılan sonuç ise, bu üç ülkenin aldığı kararların ve uyguladıkları politikaların iklim krizi ile mücadele konusunda belirleyici olduğudur. Rekabet ve iş birliğine dayanan bu süreç içerisinde; her üç ülkede zaman zaman birbirleriyle yakın ilişkiler geliştirmekte ya da çeşitli ayrımlar yaşamaktadır. İklim rejiminin devamlılığı için, dünyanın meseleyi ciddiyetle ele alması elzemdir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan 2024 seçimlerinde Donald Trump'ın yeniden başkan seçilmesi, Avrupa'da yükselen sağ-popülist politikacılar nedeniyle Avrupa Birliği'nin zayıflaması ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan sorununun önceliklendirilmeye başlanarak savaş ekonomisine geçmeye hazırlanması gibi konular nedeniyle iklim rejiminin geliştirilmesi ve iklim krizine ilişkin politikaların çeşitlendirilmesi konusunda karamsar bir tablo söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: İklim Rejimi, İklim Krizi, Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği,

ABSTRACT:

The evolution of climate regime policies is shaped by the roles countries assume, influenced by policymakers' short-term decisions and broader political tendencies. Among the world's three largest economic Powers; the People's Republic of China, the United States, and the European Union, their respective policies hold vital significance for the viability of the global climate regime. The European Union, recognized as a leader in this field, adopts a collective and unified approach to policy development and implementation. Consequently, this study treats the EU as a single entity for comparative analysis. Assuming that the interplay of cooperation and competition among these three powers will define the future of the climate regime, this study evaluates their actions and policies. It draws upon decisions made by international organizations, data from statistical and environmental agencies, reports, and other secondary sources. Findings reveal that the actions and policies of these nations are pivotal in addressing the climate crisis. While they occasionally collaborate, their relationships are often marked by tensions and conflicts. Amid global geopolitical unrest, the COP29 summit in Baku and subsequent developments highlight the urgent need for these three actors to take the climate crisis seriously. However, significant political challenges loom. Re-election of Donald Trump in the 2024 U.S.

¹ Corresponding Author Yetkili Yazar: İstanbul Arel Üniversitesi, eraykara@arel.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0057-8625>

elections, the weakening of the EU due to the rise of right-wing populist politicians, and the People's Republic of China's increasing focus on the Taiwan issue with a shift towards a war economy, cast a shadow over the progress of the climate regime. These developments present a pessimistic outlook for advancing and diversifying climate policies.

KEYWORDS: *Climate Regime, Climate Crisis, The People's Republic of China, The United States of America, The European Union*

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllardan günümüze kadar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB), ekonomik ve siyasi anlamda birbirleriyle iş birliğine dayalı bir politika izlerken, 1980'li yıllarda Sovyet Blokunun çökmesi ve oluşan tek kutuplu dünya düzenine "Sosyalist Piyasa Ekonomisi Sistemi" ile karşılık veren Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), kısa zamanda dünyanın ekonomik süper güçlerinden biri haline gelmiştir. Siyasal rejiminde değişiklik yapmadan, sosyalizmin temel ilkelerine bağlı kalınarak adım adım piyasa ekonomisine dönüşümü anlatan bu anlayış (Sezen, 2007: 27) ile birlikte ÇHC, Dünya Bankası verilerine göre 2023 yılında nominal GSYİH miktarına göre 17,79 trilyon dolar ile üçüncü sırada yer alırken, ABD 27,36 trilyon dolar ile birinci, AB ise 18,35 trilyon ile ikinci sırada bulunmaktadır. Dördüncü sıradaki Japonya'nın 4,21 trilyon dolar olduğu göz önünde bulundurulduğunda; dünyanın ekonomik anlamda üç büyük güç tarafından paylaşıldığını söylemek yanlış olmayacaktır (Worldbank.org, 2024).

Erken dönemde kapitalist üretim modelini benimseyen ve bu gelişim sürecinde fosil yakıtları sınırsızca tüketen ABD ve AB ülkeleri karbon emisyonlarının ilk ölçümlerinin dayandırıldığı 1850 yılından günümüze kadar iklim krizinin en büyük tetikçisidir. ÇHC ise, ucuz iş gücü ve hammadde gibi nedenlerden dolayı uluslararası sermaye için önemli bir üretim merkezi haline gelmiş ve bu durum fosil yakıt ihtiyacını da beraberinde getirdiği için ülkenin sera gazı emisyonlarında büyük bir artış olmuştur. Bu üç ülke, 2023 verilerine göre 2022 yılında dünyanın en büyük kömür üreticisi olan ÇHC, %29,2 ile en çok sera gazı emisyonuna yol açan ülke iken ikinci sıradaki ABD'nin oranı %11,2'dir. Üçüncü sıradaki Hindistan'ın oranı %7,3 iken, AB için bu oran %6,7 olarak ölçülmüştür (JRC,2023). Küresel emisyonların %47,1'ine yol açan ÇHC, ABD ve AB hem bu yüksek emisyon oranları hem de politikaları ile dünyayı etkilemeleri gücü nedeniyle iklim rejiminin en önemli bileşenleridir. Bu nedenle bu ülkelerin iklim krizi ile mücadeleye yönelik uluslararası anlamda iş birliği içerisinde olmaları ve hükümet politikalarının iklim eyleminin devamlılığı açısından rekabetçi mekanizmalarla geliştirilmesi sera gazı emisyonlarının azaltılması için hayati öneme sahiptir (Froggatt ve Quiggin, 2021: 6). Bu kapsamda çalışmanın amacı, ABD, ÇHC ve AB'nin iklim rejiminin geliştirildiği uluslararası toplantılardaki tutumları ve iklim krizine ilişkin yürüttükleri ulusal/bölgesel politikalar bağlamında karşılaştırmalı bir analiz sunmaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde, 1992 tarihli BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve 1997 tarihli Kyoto Protokolü ile bazı önemli COP zirveleri incelenerek, bu süreç içerisinde ÇHC, ABD ve AB'nin belirlemiş olduğu politikalar zemininde çıkarımlar yapılacaktır. İkinci bölümde ise Paris Anlaşması ve sonrasındaki süreçte ülkelerin tutumları incelenecek ve iklim krizinin uluslararası boyutu bağlamında meseleyi nasıl ele aldıklarına ilişkin bir çerçeve çizilecek ve ülkelerin geleceğe dönük ulusal politikaları irdelenecektir. Sonuç kısmında ise iklim rejimi bağlamında yaşanan krize ilişkin ÇHC, ABD ve AB'nin tarihsel anlamda konumlanmaları, uluslararası düzeyde tutumları ve ulusal politikalarının gelişmişliği üzerinden karşılaştırmalar yapılacaktır. Çalışmada uluslararası örgütlerin ve ülkelerin almış olduğu kararlar, istatistik kurumları ve çevre ajanslarının veri tabanları, çeşitli raporlar ve konuya ilişkin incelenen diğer ikincil veriler kullanılmıştır.

1. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ve Kyoto Protokolü Dönemi'nde ÇHC, ABD ve AB'nin Konumlanması

1.1. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), 1992 yılında Rio de Janeiro'daki Dünya Zirvesi sırasında imzaya açılan, Sözleşmenin 23. Maddesinde belirtildiği gibi ellinci ülkenin onayı ile 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren ve nihai amacı, "atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmaya başarmak" olan bir metindir. Bu anlamda Sözleşme, iklim krizine ilişkin ilk büyük uluslararası anlaşma niteliğindedir. Sözleşme'ye göre, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi bağlamında iklim krizine ilişkin temel mücadele ve diğer ülkeler yardım etme sorumluluğunu, EK-2'de yer alan sanayileşmiş 23 ülke ve AB paylaşırken, EK-1'de ise sanayileşmiş ülkeler ve piyasa ekonomisine geçiş ülkeleri yer almaktadır. EK-1 ve EK-2 listelerine bakıldığında; ABD ve AB'nin her ikisinde de yer aldığı görülürken, ÇHC ise gelişmekte olan ülkeler sınıflandırması içerisinde yer aldığı için iki listede de yer almamaktadır (BMİDÇS, 1992). Her üçü de 11-13 Haziran 1992 tarihleri arasında art arda Sözleşme'yi imzalamıştır. Sözleşmeyi ilk olarak 15 Ekim 1992'de ABD, daha sonra 5 Ocak 1993'te ÇHC ve son olarak 21 Aralık 1993'te AB onaylamıştır (UN Treaty Collection, 2023).

BMİDÇS'nin taraf müzakere grupları arasında ise ÇHC, genel anlamda "G77 ve Çin" olarak adlandırılan grubun içerisinde yer alırken, aynı zamanda BASIC olarak isimlendirilen ve aralarında Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de yer aldığı

grubun içerisinde bulunmaktadır. ABD ise; Rusya Federasyonu, Belarus, Kazakistan ve Ukrayna ile Japonya, Norveç, İzlanda, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve İsrail ile beraber “Şemsiye Grup” içerisinde yer almıştır. Avrupa Birliği ise içerisindeki ülkelerle birlikte ortak hareket eden tek bir grup olarak temsil edilmiştir (Haller, 2018).

Tarihsel sorumluluk bağlamında hazırlanan EK-1’de ve maddi sorumluluk için oluşturulan EK-2’de yer alan ABD ve AB’nin; “azaltım ve uyum konusunda programlar geliştirmek, teknoloji transferi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, araştırma ve eğitim alanlarında iş birliği yapmak” gibi sorumluluklarının dışında başta “G77 ve Çin” olarak adlandırılan grubun da içinde olduğu gelişmekte olan ülkelere “mücadele ve uyum konularında mali ve teknik destek sağlamak” sorumluluğu da bulunmaktadır (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 37).

ÇHC ise, BMİDÇS kapsamında "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesinin güçlü bir savunucusu olmuştur. Sözleşme'nin 3.1. Maddesinde belirtilen bu ilke kapsamında, tüm ülkeler iklim değişikliğine yönelik çözümlere katkıda bulunmaktan sorumludur, ancak bu sorumlulukların niteliği ve kapsamı farklılık göstermektedir. Ayrıca ÇHC; emisyonların izlenmesi, raporlanması ve doğrulanması da dahil olmak üzere bir dizi konuda gelişmekte olan ülkeler için esneklik sağlanması; emisyonların azaltılmasına ve iklim değişikliğine uyum sağlanmasına yardımcı olmak için gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere mali ve teknik destek verilmesi, gelişmekte olan ülkelerin uyum ihtiyaçlarına öncelikli dikkat edilmesi konularında savunucu pozisyonundadır (Hart, Jiayan ve Jiahui, 2018: 108).

1.2. Kyoto Protokolü, Bali Görüşmeleri ve Kopenhag Zirvesi

BMİDÇS'nin ilk defa uygulamaya geçirilmesi ve EK-1’de yer alan ülkelerin emisyon azaltım hedeflerinin sayısallaştırılması adına önemli bir role sahip olan Kyoto Protokolü ise, 1997 yılında kabul edilse de “1990 yılı toplam karbondioksit salımlarının en az %55’inden sorumlu olan EK1 ülkeleri ve İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne taraf olan en az 55 devlet tarafından onaylanması” zorunluluğu nedeniyle 2005 yılında ancak yürürlüğe girebilmiştir. Protokol’ün 3. maddesinin 1. fıkrasına göre ülkeler; “2008-2012 yıllarını kapsayan taahhüt döneminde, Ek-A’da sıralanan insan faaliyetlerinin neden olduğu karbondioksit değeri sera gazlarının salımları toplamını, 1990 yılı seviyelerinin en az yüzde 5 aşağısına indirmek için, Ek-B’de kayıtlı sayısallaştırmak salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerine uygun olarak” hareket edeceklerdir (BMİDÇS, 1997).

ABD’nin Kyoto Protokolü’ne yaklaşımı iki döneme ayrılabilir. Bunlardan ilki; 2001-2009 yılları arasındaki George W. Bush’un başkanlık yaptığı yıllardır. Bu dönemde Bush; gelişmekte olan ülkelerin gönüllü azaltım dışında sorumluluğunun olmamasının hatalı olduğunu, sorumluluğun tamamen gelişmiş ülkelere bırakıldığını ve bu nedenle ülkesinin menfaatleri kapsamında protokole taraf olmayacağını açıklamıştır. Özellikle ticaret savaşları nedeniyle rekabet içerisinde bulunan ÇHC’nin herhangi bir emisyon azaltım hedefine tabi tutulmaması Bush Dönemi ABD yönetiminin en temel argümanıdır (Eckersley, 2007: 317-318). ÇHC’nin temel argümanı ise; yeni büyümeye başlayan bir ülke olarak tarihsel anlamda sera gazı emisyonlarında bir sorumluluğunun olmaması ve sınırlamanın kendi ekonomik kalkınmalarına zarar vereceği savı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tarihsel sorumluluğu en büyük olan ülkelere ABD’nin kendisine bir sınırlama getirmedeği koşullarda, ÇHC’nin sınırlamaya gitmesini beklemenin yanlış olacağı üzerine bir tez geliştirmişlerdir (Saygın ve Çetin, 2018: 32).

Kyoto Dönemi’nde ABD ve ÇHC arasındaki tartışmaların dönüm noktalarından ilki ise 2007 yılında yapılan ve COP13 olarak isimlendirilen Bali Görüşmeleri’dir. Sayısallaştırılmış veriler konusunda anlaşma sağlanamasa da karşılıklı verilen ödümler sonucu hem gelişmekte olan ülkeler hem de ABD gönülsüzce de olsa sürecin içine dahil edilmiştir. Ayrıca, uzlaşmaz tutumları devam etse de ABD, karşısında güçlü bir blok oluşması nedeniyle geri adım atarak Bali Eylem Planı’nı onaylamıştır. Bununla birlikte Bali Görüşmeleri’nde ilk defa aralarında ÇHC’nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin yükümlülük altına sokulması için girişimlerde bulunulmuştur. Bali Görüşmelerinde BMİDÇS’de geçtiği şekliyle “EK1 - EK2” listelerinin yerine “gelişmiş - gelişmekte olan ülke” ifadesinin ilk defa kullanılması ve artık ABD, ÇHC ve Hindistan’ın süreç içerisinde yer alması önemlidir (Duru, 2014: 207 - 210).

Barack Obama’nın 2008 yılında başkan olarak seçilmesi ile birlikte ABD’nin hem iklim krizine ilişkin politikalarında hem de ÇHC ile ilişkilerinde keskin değişiklikler olmuştur. Obama’nın başkan seçilmesinden sonraki ilk COP toplantısı olan ve 2012 sonrasındaki yol haritasının görüleceği 2009 yılındaki Kopenhag Zirvesi ise ABD-ÇHC ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasıdır. Müzakerelerden kapsamlı ve bağlayıcı bir sonuç çıkmaması nedeniyle eleştirilen Kopenhag Zirvesi, aynı zamanda sera gazı emisyon oranında ÇHC’nin ABD’yi geçmesi nedeniyle de farklı bir noktaya taşınmıştır. İki ülke arasındaki çekişmenin Zirve boyunca sürmesi ve nihayetinde BM temel prensiplerine aykırı olarak ABD’yi temsilen Obama’nın; ÇHC, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti (BASIC) liderleri ile bir araya gelerek “Kopenhag Mutabakatı” olarak bilinen belgeyi imzalaması da ABD-ÇHC ilişkilerini geliştirmiştir (Giddens, 2013: 276). Sürecin dışında tutulan taraf gruplar ise duruma haklı olarak karşı çıkmışlardır. Bu nedenle “niyet metni”, BM süreci içinde müzakere edilmeyen harici bir belge olarak kabul edilmiş ve COP tarafından yalnızca “not edilmiştir” (UNFCCC, 2010). Nihayetinde, iklim krizine ilişkin ABD ve ÇHC’nin bir araya gelerek bir niyet metni ortaya koymaları açısından Kopenhag Zirvesi önemli bir adımdır.

Pekin'de 2014 yılında düzenlenen Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (APEC) Zirvesi'nde ABD ve ÇHC iklim krizi konusunda ortak bir mutabakat metni yayınlamışlardır. Bu mutabakat metni, Paris Anlaşması'na giden süreçte her iki ülke açısından da önemli bir kilometre taşı olan bu metne göre ABD, sera gazı salımlarını 2025 yılında, 2005 yılı seviyesinin %26 ile %28 oranında gerisine çekmeyi hedeflemektedir. ÇHC ise metne göre; 2030 civarında CO2 emisyonlarında zirveye ulaşmayı ve erken zirveye ulaşmak için elinden gelenin en iyisini yapmayı planlamakta ve 2030 yılına kadar birincil enerji tüketiminde fosil olmayan yakıtların payını yaklaşık %20'ye çıkarmayı hedeflemektedir. Bunun dışında; ABD-Çin İklim Değişikliği Çalışma Grubu'nun (CCWG) ve ABD-Çin Temiz Enerji Araştırma Merkezi'nin kurulması ile hidroflorokarbonların küresel olarak azaltılmasına yönelik olarak birlikte çalışılması gibi pek çok karar alınmıştır (obamawhitehouse.archives.gov, 2024a).

AB'nin ise iklim krizine ilişkin politikalarının temeli, 1990 yılında "Topluluk Stratejisi" olarak alınan Lüksemburg Çevre Konseyi kararına dayanmaktadır. BMİDÇS kapsamında hem EK-1 hem de EK-2'de yer alan AB, 1993 tarihli Sera Gazı İzleme Programı kapsamında emisyonlarının azaltılması konusunda somut çalışmalara başlamıştır. Aynı zamanda "Birlik bünyesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının daha etkin kullanılmasına yönelik bir strateji ve eylem planı olan" 1997 tarihli Yenilenebilir Enerji Beyaz Kitabı da önemli belgeler arasında yer almaktadır (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 50-51).

AB'nin Kyoto Protokolü'ne ilişkin temel yaklaşımı ise, "2000 sonrası sera gazı salımı azaltım hedeflerine yönelik ortak bir AB politikası belirlenmesi" şeklinde olmuştur. Bu anlamda AB, "2010 yılı itibarıyla sera gazı emisyonlarında en fazla %3'lük azaltım olabileceği" düşüncesiyle çalışmalarına başlamıştır. "Üçlü İndirim Yaklaşımı" modellemesi ve "MIDAS" modellemesi gibi çalışmalar ışığında 1997 yılında yapılan Bakanlar Konseyi'nde "AB Balonu" olarak isimlendirilen ve "ulusal sektörlerde, uluslararası ölçekte enerji yoğun sektörlerde ve enerji sektörlerinde CO2 salımlarını azaltmak" ile "Uyum Fonu ülkeleri olarak adlandırılan İrlanda, İspanya, Portekiz, Yunanistan'ın ekonomik büyümelerini de gözeterek Birlik içerisinde denge sağlamak" üzerine geliştirilen politikalarla sera gazı emisyon azaltım hedefi %8'e yükseltilmiştir. Bu hedef doğrultusunda hazırlanan Avrupa İklim Değişikliği Programı (ECCP-I), 2000-2005 yılları arasını kapsayacak şekilde yürürlüğe konulmuş ve "salım ticareti, temiz kalkınma mekanizmaları (CDM), enerji arzı, enerji talebi, endüstriyel süreçlerde ve nihai kullanım ürünlerinde enerji verimliliği, ulaştırma, endüstri, AR-GE, tarımsal alanlardaki yutaklar ve orman bağlantılı yutaklar" başlıklarında alt gruplar kurularak çalışmalar başlamıştır. Ayrıca; 2002 yılındaki "Akıllı Enerji Programı" ve 2003 yılındaki "Salım Ticareti Direktifleri" de Kyoto Protokolü Yükümlülükleri kapsamında AB'nin önemli metinleri arasında yer almaktadır (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 86-90).

Birliğin Kyoto Protokolü'nün birinci taahhüt döneminin bitmesini takip eden 2012 yılı sonrası için geliştirmiş olduğu çalışmalardan ilki ise, "2. Avrupa İklim Değişikliği Programı"dır (ECCP-II)". Bu programın asıl amacı; "ulaştırma, enerji arzı, enerji talebi, CO2 dışı sera gazları ve tarım başlıkları altında ilk programda belirlenen seçeneklerin uygulanmasını sağlamak" iken; "havaçılık, CO2 ve kara taşıtları, Karbon Yakalama ve Depolama (CSS), iklim değişikliğine uyum ve deniz taşıtlarından kaynaklanan sera gazı salımlarının azaltılması" meseleleri de diğer alt çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Kyoto Protokolü'nün işlevsellik kazanması adına önemli bir adım olan 2007 tarihli "AB Enerji ve İklim Değişikliği Paketi" ve bu yükümlülüklerin nasıl paylaşılacağına yönelik alınan 2008 tarihli "AB Enerji ve İklim Eylemi" kapsamında hazırlanan "Çaba Paylaşımı" programı da 2012 ile 2020 arasında AB'nin somut hedeflerini anlatan diğer metinler olarak ifade edilebilir (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 86-90).

Kyoto Protokolü Dönemi'nde AB, emisyon azaltım hedeflerinin sayısallaştırılması konusunda öncü bir rolde yer almıştır. AB ile ABD arasında gelişmekte olan ülkelerin de sürece taahhütler düzleminde dahil edilmesi konusunda bir uzlaşma bulunurken, ABD'nin sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda sayısallaştırılmış hedefte bulunmaması ve özellikle Bali Görüşmeleri sırasında AB'nin ABD'den bir hedef talep etmesi nedeniyle temel bir ayrılık söz konusu olmuştur (Roskin ve Berry, 2014: 461). Bununla birlikte, Kopenhag Zirvesi'nde ABD liderliğinde hazırlanan niyet metnine öncülük yapan ülkeler olan ÇHC, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin arasına AB üyelerinin sonradan dahil olması; AB'nin iklim rejimindeki öncü pozisyonuna yönelik bir hamle niteliği de taşımaktadır (Giddens, 2013: 276). Bununla birlikte, AB ve ÇHC arasındaki ilişki ise temel olarak rekabet ve iş birliği meselelerini içerisinde barındırmaktadır. Bu kapsamda; "emisyon azaltım hedefleri ve planlaması, iklim fonları, ölçülebilirlik, raporlanabilirlik ve doğrulanabilirlik için geçerli kapsam sera gazlarının sorumluluk dağılımına ilişkin hususlarda ÇHC ile AB arasında bir rekabet olduğu görülmekle beraber, ÇHC ile AB arasındaki iş birliğinin iklim değişikliği yönetiminde, özellikle düşük karbon ekonomisi düzeyinde olduğu gözlenmektedir (Baykara, 2022: 249). Nihayetinde AB, Kyoto Protokolü sürecinde hem ABD'nin hem de ÇHC'nin önünde yer alarak ve tüm dünya için iklim rejiminin devam ettirilmesi adına önemli bir rol oynamıştır. Bu rol, başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkedeki iklim politikalarını etkilemiş ve AB'ye uyum sürecinde çevre politikalarının yanı sıra iklim krizi ile mücadele de önemli fasıllar arasında yer almıştır. Bu nedenle, AB'nin iklim krizine karşı atmış olduğu adımların izlenmesi ve bu adımların daha da geliştirilmesi iklim krizine karşı politikaların geliştirilmesi adına oldukça önemlidir.

2. Paris Anlaşması ve ÇHC, ABD ve AB'nin Güncel İklim Politikaları

2.1. Paris Anlaşması'nda Ülkelerin Tutumu

Kyoto Protokolü'nün sona erme tarihi olan 2020 yılı sonrasındaki iklim rejimini belirlemeyi amaçlayan Paris Anlaşması, COP21 sırasında hazırlanmış ve küresel sera gazı salımlarının %55'inin en az 55 tarafın anlaşmayı onaylaması koşulunun karşılanması sonucunda 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir. Paris Anlaşması'nın uzun dönemli hedefi ise, "endüstriyelleşme öncesi döneme kıyasen küresel sıcaklık artışının 2°C'nin olabileceğince altında (mümkünse 1,5 derece seviyesinde) tutulması" olarak belirlenmiştir. Kyoto Protokolü'nde ABD ve ÇHC'nin dışarıda kalması sonucu etkisiz hale gelen iklim rejiminin yeniden düzenlenebilmesi ve tüm ülkelerin ortak katkılarına sunması açısından Paris Anlaşması, sera gazı emisyonlarının azaltılması için önemli bir çerçeve niteliğindedir. Kyoto Protokolü'nden farklı olarak, EK-1 ve EK-2 listelerinin kaldırılarak ülkeler arasındaki farklılaştırılmanın herhangi bir ölçüt belirlenmeden gelişmiş / gelişmekte olan ülkeler olarak yapılması ve tüm ülkelerden "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesi kapsamında sorumluluk üstlenmesi için "Ulusal Katkı Beyanı" hazırlamalarının talep edilmesi önemli adımlardır. Anlaşma'nın eklerinde açıkça belirtilmemiş olsa da 9. Madde kapsamındaki "Yeşil İklim Fonu" ile "2020 yılı itibarıyla gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere her yıl en az 100 milyar dolar kaynak aktarması" hüküm altına alınmıştır (BMİDÇS, 2015).

Paris Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin Kyoto'ya göre hızlı olmasının temel nedeni ise ABD Başkanı Obama'nın görev süresinin sonunda süreci hızlandırma istemesinden kaynaklanmaktadır (Şahin, 2007: 95-96'dan aktaran Kaya, 2020: 182). Obama, ÇHC ile ABD arasında yıllardan beri süren anlaşmazlıkları çözme çabası ile Paris Anlaşması'nda önemli bir liderlik rolü üstlenmiştir. Ayrıca Zirve'de yaptığı konuşmada Obama, "iklimin ilerleyişindeki bozulmalardan hiçbir devletin muaf tutulamayacağı, ülkesinin de en büyük ikinci emisyon sağlayıcısı olarak bu sorundaki rolünü ve sorumluluğunu kabul ettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Kopenhag'da belirlediği kriterlere uyum sağlayarak gelecek 10 yıl içinde emisyon seviyelerinde ciddi azalmalar yaratacaklarını vurgulamıştır" (Deliktaş, 2021: 313). ABD, Paris Anlaşması kapsamında sera gazı salımını, 2014 yılında yapılan ABD-ÇHC mutabakatına uygun şekilde, 2025 yılında 2005'teki seviyesine göre %26-28 oranında azaltmayı taahhüt etmektedir. Ancak; ABD'nin iklim krizine ilişkin politika değişikliğine gitmesi ve Paris Anlaşması'na bakış açısının değişmesi ise Donald Trump'ın Ocak 2017'de Başkanlık koltuğuna oturması ile birlikte gerçekleşmiştir. Seçim kampanyası boyunca Trump, "küresel ısınmanın Çin tarafından Amerikan ekonomisini ve rekabet gücünü zayıflatmak üzere yaratılan bir aldatmaca olduğunu" belirtmiştir (Zhang vd., 2017: 213'den aktaran Oğuz, 2019: 536). Trump, 1 Haziran 2017 tarihinde yapmış olduğu açıklama ile ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekileceğini açıklamış, bu sayede de ülkenin önemli bir ekonomik yükten kurtulacağını ifade etmiştir. Ulusal Katkı Beyanı konusunda adım atmayacağını ve ABD'nin çıkarlarını koruyan yeni bir anlaşma yapılmasını talep edeceğini açıklayan Trump, fosil yakıtların arttırılmasını savunarak iklim krizi ile mücadelede büyük bir geri adımı temsil etmektedir (Oğuz, 2019: 537). Trump yönetiminin 2020 yılında seçimleri kaybetmesinin ardından göreve başlayan Başkan Joe Biden ise Paris Anlaşması konusunda ABD'nin politikalarının yeniden değişmesini sağlamıştır. "Joe Biden göreve başladığı ilk gün ülkesinin Paris Anlaşması'na yeniden katılacağını belirten mektubu BM'ye göndermiştir. Trump'ın resmi olarak anlaşmadan çıkmasının ardından 19 Şubat 2021 tarihinde Başkan Biden ülkesinin yeniden anlaşmaya taraf olmasını sağlamıştır" (Dençhak, 2021'den aktaran Deliktaş, 2021: 315). Ancak, 2024 seçimlerinde Donald Trump'ın yeniden başkanlık koltuğuna oturması, ulusal ekonominin güçlendirilmesi için fosil yakıtların kullanımının arttırılmasına ve önümüzdeki yıllarda ABD'nin Paris Anlaşması'ndan tekrardan çekilerek küresel iklim rejiminde geri adım atılabileceğine işaret etmektedir. Seçim beyannamelerinde de açıkça belirtilen bu durum, 2017-2020 yılları arasındaki süreçte, Trump'ın büyüme odaklı bir ekonomi anlayışı ve güvenlik politikalarının bir sonucu olarak Paris Anlaşması'ndan çekilmeyi beraberinde getirirken, günümüzde ise ekonomik ve siyasi koşulların daha da sertleşmesi nedeniyle Anlaşma'dan çekilme sürecinin yeniden gerçekleşebileceğini göstermektedir.

Dünyanın en büyük sera gazı salımını yapan ülkesi ÇHC ise; Anlaşma ile 2020 yılı itibarıyla 2005'e göre karbon yoğunluğunu %40-45, 2030 yılındaki karbon seviyesini de 2005'teki seviyenin %60-65'i kadar düşürmeyi taahhüt etmiştir. ÇHC, bu iddialı hedeflerin yanı sıra 2030 yılında karbon seviyesinin en üst noktaya çıkacağını, ancak bu yıldan itibaren bir düşüş yaşanacağını ön görerek, ekonomik büyümenin yavaşlatılması konusunda zaman istediklerini de ifade etmiştir (Esen, 2021: 676). ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, Paris Konferansı'nın açılış törenlerine katılarak, "iklim değişikliğiyle mücadelenin tüm insanlığın ortak görevi olduğunu" ilan etmiştir. ÇHC heyeti, 12 Aralık 2015'te kabul edilen Paris Anlaşması'nın şekillenmesine aktif olarak katılmış ve 3 Eylül 2016'da ABD ile düzenlediği ortak törenle Paris Anlaşması'nı onaylamıştır. Haziran 2017'de ABD Başkanı Donald Trump'ın ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekileceğini açıklamasının ardından ÇHC hükümeti, Paris Anlaşması'na olan bağlılığını güçlü bir şekilde yeniden teyit etmiştir. Ekim 2017'de, 19. Parti Kongresi'nde yayımlanan bir raporda Başkan Xi Jinping, ÇHC'nin "iklim değişikliğine yanıt vermek için uluslararası iş birliğinde sürücü koltuğuna oturduğunu" söylemiştir. ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekilme niyetinin Aralık 2018'de Polonya'nın Katowice kentinde düzenlenen COP24 sırasında ÇHC'nin elini güçlendirdiği ve bu süreçte iklim rejiminde ÇHC'nin liderlik rolünü AB ile birlikte üstlendiği söylenebilir (Columbia University, 2024). Biden Dönemi'nin başlaması ile birlikte ABD'nin yeniden iklim rejiminde liderlik rolüne soyunması ve ÇHC-ABD ilişkilerinde başta Tayvan meselesi olmak üzere siyasi ve ekonomik anlamda pek çok sorunun varlığı, iklim krizine ilişkin çalışmalarını da sekteye uğramaktadır.

AB ise, Kyoto sürecine benzer şekilde Paris Anlaşması'nda da olumlu bir tutum sergilemiştir. Bu anlamda AB, Paris Anlaşması'nı 22 Nisan 2016 tarihinde imzalamış ve 5 Ekim 2016'da onaylamıştır. Anlaşmanın hazırlık sürecinde ise AB, "Avrupa Konseyi - 2030 İklim ve Enerji Politikaları Çerçevesi" ve "Avrupa Komisyonu - 2020 Sonrası Küresel İklim Değişikliği ile Mücadele Planı" kapsamında, "2030 yılına kadar emisyonları en az %40 azaltma" yönünde hedef belirlemiş ve bu hedefe ulaşmak için

uygulamalarını hızlandırmıştır. Küresel tahminlere dayanarak belirlenen AB'nin söz konusu %40 hedefi, Paris Anlaşması'nın orta vadeli hedefi ile de uyumludur (Talu, 2019: 15).

2.2. ÇHC, ABD ve AB'nin Güncel İklim Politikaları

Dünyanın en büyük üç ekonomisi olan; ÇHC, ABD ve AB'nin iklim politikaları hem uluslararası bir iş birliği zemininde ilerlerken hem de büyük bir rekabeti de içerisinde barındırmaktadır. Bu anlamda; iklim krizine ilişkin geliştirilen politikaları ekonomik gelişmeden bağımsız halde düşünmek imkansız hale gelmiştir. Rekabetçi ticaret mekanizmalarının kurulması ve yenilenebilir enerjinin yaygınlaştırılması ÇHC, ABD ve AB'nin politikalarının zeminini oluşturmuştur (Froggatt ve Quiggin, 2021: 6-7). Bu rekabetin daha iyi anlaşılabilmesi adına, ÇHC, ABD ve AB'nin çalışmaları alt başlıklar halinde anlatılacaktır.

2.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti

Başkan Xi Jinping Eylül 2020'de, ülkenin CO2 emisyonlarının "2030'dan önce zirveye ulaşmasını ve 2060'tan önce karbon nötr olmasını hedeflediğini" açıklamıştır. Ülkenin sera gazı emisyonlarının neredeyse %90'ının kaynağının enerji sektörü temelli olması ve kömürün elektrik üretiminin %60'ından fazlasını oluşturmaya rağmen yeni kömür santralleri inşa edilmeye devam ediliyor olması ise genel anlamda bu hedefe nasıl ulaşılabileceği konusunda şüphelere yol açmaktadır. Ayrıca ÇHC, dünyanın en büyük ikinci petrol tüketicisidir. Ancak, elektrikli araç bataryaları bakımından küresel üretim kapasitesinin %70'ine ev sahipliği yapması ise olumlu bir adım olarak düşünülebilir. Ülkenin sektörlere göre emisyon kaynaklarının başında ise enerji ve endüstriyel süreçler için kullanılan elektriğin üretimi %48 ile yer alırken, ikinci sıradaki sanayi sektörü %36'lık, ulaştırma sektörü %8'lik, binalar ise %5'lik paya sahiptir (World Energy Council Turkey, 2021: 1-2). ÇHC, düşük karbon teknolojisi pazarında da önemli bir güçtür. En büyük 10 küresel rüzgar türbini üreticisinden beşi Çinli (Goldwind, Envision, Ming Yang, Windey ve Dongfang) iken, dünyanın en büyük LED aydınlatma üreticisi olan Sanan Optoelectronics de Çinli bir şirkettir (Froggatt ve Quiggin, 2021: 16-17).

ÇHC, COP26 öncesinde güncellenmiş bir Ulusal Katkı Beyanı (NDC) sunmuş ve bu beyanda 2060'tan önce karbon nötrlüğüne ulaşmayı taahhüt etmiştir. Aynı zamanda ÇHC, 2030 yılına kadar ise karbon yoğunluğunu 2005 seviyesine göre %65'in üzerinde azaltmayı hedeflemektedir. Rüzgar ve güneş enerji başta olmak üzere yenilenebilir enerji konusunda 1200 GW'lık bir güce ulaşması, fosil olmayan yakıtların birincil enerji tüketimindeki payının %25'e çıkartılması ve orman stokunun 6 milyar metreküp olması da diğer beyanlar arasında yer almaktadır (Erbach ve Jochheim, 2022: 3).

ÇHC'nin enerji ve iklim politikaları ise, öncelikle ulusal düzeyde belirlenen ve ardından il ve şehir düzeyinde hedeflere dönüştürülen beş yıllık planlar ve Ulusal Enerji Stratejisi (2016–2030) kapsamında belirlenmektedir. Bu planların temel hedefi ise; karbon ve enerji yoğunluğunun azaltılmasının yanı sıra, özellikle nükleer enerjiyi teşvik ederek enerji kaynaklarını fosil yakıtlardan uzaklaştırarak çeşitlendirmek ve yenilenebilir enerji kullanımını arttırmaktır. 2021-2025 yılları arası için hazırlanan Ulusal Beş Yıllık Plan'a göre; enerji yoğunluğunun %13,5 azaltılması, fosil olmayan yakıtların toplam enerjinin %20'sini sağlaması, karbon yoğunluğunda %18 bir gelişim hedeflenmesi CO2 emisyonlarında 2030'a kadar artış ön görülmüştür. Bu hedeflere rağmen; Haziran 2020 itibarıyla ÇHC'de toplam 40,8 GW'lık yeni kömür santrallerinin ihale sürecinde olduğu ve ülkenin enerji yoğunluğu ile yenilenebilir enerji hedeflerini sürekli olarak ihlal ettiği görülmektedir (Baxter ve Zhe, 2019'den aktaran Froggatt ve Quiggin, 2021: 17). Bununla birlikte ÇHC, karbon yutaklarını geliştirme konusunda önemli adımlar atmaktadır. Ülkede arazinin doğru kullanımı ve ormancılık sektörü önemli bir karbon yutağı olarak 2019'daki sera gazı emisyonlarının yaklaşık %5'ini absorbe etmiştir. Aynı zamanda, ülkenin büyük ölçekli ağaçlandırma ve peyzaj restorasyon programları sayesinde 2005 yılından bu yana iki katına çıkmıştır (Erbach ve Jochheim, 2022: 2).

Çin Komünist Partisi'nin 16 Ekim 2022'de gerçekleştirdiği 20. Ulusal Kongresi'nde yaptığı açılış konuşmasında Devlet Başkanı Xi Jinping, ülkenin enerji devrimini teşvik etmeyi sürdüreceğini ve G77-Çin Grubu'nun etkisiyle COP27'de "kayıp – zarar fonu" meselesinin iklim rejiminin gündemine alınmasını başarı olarak değerlendirmiştir (Erbach ve Jochheim, 2022: 4). Bu anlamda ÇHC; "Bir Kuşak, Bir Yol Projesi" kapsamında uluslararası iş birliği düzleminde gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ilişkilerini arttırırken, aynı zamanda iklim rejimi kapsamında da Güney'in liderliğine soyunmaktadır. "Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB)" ve "BRICS Yeni Kalkınma Bankası" başta olmak üzere pek çok yatırım aracı ile iklim krizi ile mücadele kapsamında G77 ülkeleri ile çok taraflı ilişkilerini sürdürmektedir (Hart, Jiayan ve Jiahui, 2018: 150).

2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri

Atmosferdeki CO2 yoğunluğunun artışına yönelik bilimsel çalışmalar 1970'lerde hız kazanmış ve 1977 yılında göreve başlayan Jimmy Carter, insan kaynaklı iklim değişikliği meselesinden ilk defa bahseden ABD Başkanı olmuştur. Bu anlamda, 1978 yılında çıkartılan "Ulusal İklim Programı Yasası" kapsamında başlayan süreç, 1980'de Başkan Carter'a sunulan Global 2000 raporu ile devam etse de 1970'li yıllarda konuya ilişkin somut adımlar atılmamıştır. Ronald Reagan'ın 1981 yılında Başkan olmasıyla birlikte ise, başta EPA olmak üzere Ulusal Bilimler Akademisi gibi pek çok kuruma daha fazla bilimsel araştırma yapılması gerekliliği üzerinden raporlar hazırlanmıştır. Bu dönemde; temel olarak 'bekle ve gör' yaklaşımı benimsenmiş ve somut politikalar için 'daha

fazla bilimsel araştırma' yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Reagan'dan sonra 1989 yılında göreve başlayan George H. W. Bush ise seçim kampanya döneminde iklim krizine ilişkin politikalar konusunda umut veren açıklamalar yapsa da enerji sektörüne zarar verecek kararlardan kaçınmıştır. Bush, BMİDÇS'nin görüldüğü toplantıda dünya liderlerini "gezegeni korumak için somut eylemlere dönüştürmeye" davet etmiş olsa da Sözleşme metnindeki "emisyon azaltım hedefleri" ve "uygulama takviminin" zorunlu olmaktan çıkarılıp gönüllü hale getirilmesiyle beraber Sözleşmeyi imzalamıştır. Bu durum ABD'nin bağlayıcı emisyon indirim hedeflerini kabul etmek istemediğinin bir göstergesidir (Bailey, 2016: 51-56). Bush döneminden sonra ise Başkanlık koltuğuna oturan Bill Clinton ve Kyoto müzakerelerinde ABD heyetinin başındaki Başkan Yardımcısı Al Gore, iklim rejimi konusunda önemli bir duruş sergileyerek Kyoto Protokolü'nü imzalamışlardır. Ancak Senato'nun olumsuz tutumu nedeniyle Kyoto Sözleşmesi onaylanamamış ve süreç askıda kalmıştır. Clinton'dan sonra gelen Başkan Bush ise "gelişmekte olan ülkelere emisyon indirim yükümlülüğü getirmedeği, bu yüzden uluslararası sistemin adaletsiz olduğu" gerekçesiyle Kyoto Protokolü'nden çekilmiştir. ABD tarihinin en tartışmalı seçimlerinden biri olan "2000 Seçimlerinde" önemli bir iklim aktivisti olan Demokratların adayı Al Gore'nin seçilememiş olması ABD'nin iklim politikalarını büyük sekteye uğratmıştır (Oğuz, 2019: 528 – 529).

Bush döneminden sonra gelen Barack Obama ise, ülkenin iklim politikaları konusunda önemli adımlar atmasını amaçlamış ve bu kapsamda hazırlanan "İklim Eylem Planı" Haziran 2013'te açıklanmıştır. Plan'ın ana başlıkları ise; karbon emisyonunun azaltılması, iklim krizinin etkilerine hazırlık yapılması ve uluslararası iklim rejimine öncülük edilmesidir. Paris Anlaşması öncesinde 2020 yılı sonrası iklim politikaları açısından oldukça belirleyici olan bu Plan, Kopenhag'ta Obama'nın vermiş olduğu "2020 yılına kadar ABD sera gazı emisyonlarının 2005 seviyelerinin yüzde 17 altına düşürme taahhüdü" ile başlamıştır. Temiz enerji ve ulaşım başlıkları Plan'ın önemli kısmını oluştururken aynı zamanda Plan; hidroflorokarbon ve metan emisyonlarının azaltılması da hedeflerini de içermektedir. Ormanların korunması, federe ve yerel unsurlarla iş birliği yapılması, toplulukların desteklenmesi, binaların ve altyapının dirençliliğinin artırılması gibi başlıkların yanı sıra sektörel anlamda da iklim krizinin etkilerine hazırlık yapılması tasarlanan Plan'da, bilimsel çalışmalara da hız kazandırılması gerekliliğinden söz edilmektedir. Diğer ülkelerle iş birliği konusunda ise; büyük ekonomiler ile gelişmekte olan ülkeler ayırımına gidilmiş ve küresel anlamda ABD'nin liderlik rolü ile finansman süreçlerine katkı meseleleri üzerinde durulmuştur (The White House, 2013).

İklim Eylem Planı'nın en önemli parçası ise Ağustos 2015'te açıklanan Temiz Enerji Planı'dır. Bu plan; enerji santrallerinden kaynaklanan karbon kirliliğini sınırlamak için ilk kez ulusal standartları belirlemektedir. CO2 emisyonlarını 2030 yılına kadar 2005 seviyelerine göre yüzde 32 azaltmak hedefi ile Paris Anlaşması'ndaki teklif oranından % 9 daha iddialı olan Plan; enerji sektörü emisyonlarından kaynaklı erken ölümlerin 2005'e kıyasla yaklaşık yüzde 90 oranında azalması, 2030'da %30 daha fazla yenilenebilir enerji üretimi kapasitesinin geliştirilmesi, doksan bin çocukta astım krizinin önlenmesi, 2030'da hane başına elektrik faturalarında yıllık 85 dolarlık kar edilmesi gibi hedefleri içerisinde barındırmaktadır. Esneklik mekanizmalarının geliştirilmesi, yenilenebilir enerjiye teşvik sağlanması, enerji sektöründe istihdamın artırılması, 'Temiz Enerji Teşvik Programı' kapsamında düşük gelirli grupların korunması, şebeke güvenliği kapsamında enerjinin etkin kullanılması gibi pek çok hükmü de içermektedir (obamawhitehouse.archives.gov, 2024b).

Obama'nın ardından 2017 yılında göreve başlayan Donald Trump ise; net bir enerji ithalatçısından küresel bir enerji süper gücüne dönüştürme amacı gütmüştür. Bu amaca göre iklim krizine ilişkin "inkar politikası" yürütmüş, ilk icraat olarak "Amerika Enerji Planı" kapsamında kömür endüstrisinin yeniden işler hale getirilmesi ve fosil yakıtların kullanımının artırılması düşüncelerini hayata geçirmiştir. Plan, enerji politikası bağlamında ABD'yi büyük bir petrol ve gaz üreticisi haline getirmeyi ve yerli enerji firmalarının ticari çıkarlarını desteklemeyi ön görmektedir (Guliyev, 2020: 4). Trump, 28 Mart 2017 tarihli "Enerji Bağımsızlığının ve Ekonomik Büyümenin Teşvik Edilmesi" başlıklı kararname ile başta "İklim Eylem Planı" olmak üzere Obama yönetiminin iklim krizine ilişkin tüm regülasyonlarının iptal edildiğini karar altına almıştır (The White House, 2017). Hükümetin üst kademelerinde eskiden enerji şirketlerinde çalışmış insanların görev almaya başlaması, iklim krizini inkar eden Scott Pruitt'in EPA Direktörlüğü'ne atanması, Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde iklim krizinin "güvenlik riski" olarak yer almaması ve son olarak "Ulusal Katkı Beyanı" ve "Yeşil İklim Fonu" uygulamaları nedeniyle Paris Anlaşması'ndan çekilmesi nedenlerinden dolayı Trump Dönemi, ABD'nin iklim krizi ile mücadelesinde önemli bir geri adım olarak görülmektedir (Oğuz, 2019: 536-537).

Donald Trump'ın ardından 2021 yılında göreve başlayan Joe Biden ise, seçim öncesi Demokrat Parti'nin aday adaylarından iklim politikaları bağlamında geride kalsa da başkan adaylığı kesinleştikten itibaren radikal planlar ortaya koyarak hem sivil toplum örgütleri ve iklim aktivistlerinin hem de iklim krizini önemseyen gençlerin oyuna talip olmuştur. Biden, seçimler bittikten sonra başkanlık koltuğuna oturmadan önce "Ulusal İklim Danışmanı" ve "İklim Özel Elçisi" adında iki yeni pozisyon tanımlamıştır. Obama yönetiminde EPA Başkanı olan Gina McCarthy, iklim krizi ile mücadele "Ulusal İklim Danışmanı" sıfatıyla ülke içinde yapılması gerekenlerden sorumlu olurken, Paris Anlaşması'nın mimarlarından biri olan ve Obama döneminde Dışişleri Bakanlığı yapan John Kerry'nin ise "İklim Özel Elçisi" sıfatıyla uluslararası iklim müzakerelerini yürütmesi öngörülmüştür (Erensü ve Şahin, 2021: 6-7). Joe Biden Dönemi'nde Paris Anlaşması'na yeniden dahil olan ABD, iklim rejiminde de lider rolü kazanmaya gayret göstermektedir. Biden yönetiminde temel hedef; 2035 yılında elektrik üretim ve dağıtım sisteminde, 2050 yılında ise tüm ekonomik sistemde "sıfır karbon" uygulamasına geçilmesidir. Bu doğrultuda; "Ülke İçinde ve Dışında İklim Krizinin Üstesinden Gelmek" başlıklı kararname çıkarılarak ülkede fosil yakıt arama izinleri iptal edilmiş ve yenilenebilir enerji yatırımlarının en az %40'ının yoksulları ve azınlık

toplulukları da kapsayacak projelere aktarılması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca Biden, 2021 yılının Nisan ayında 2 trilyon dolarlık büyük bir temiz enerji ve altyapı yatırım planını açıklamıştır. Plan kapsamında, Covid-19 Pandemisiyle mücadele için istihdam önceliği vurgulanarak “Amerikan İş Planı” başlığı seçilmiştir. İklim krizi ile mücadele konusunda ise altyapı harcamalarına büyük bir bütçe ayrılmış ve köprü ve otoyolun yenilenmesi, demiryolu taşımacılığı, toplu ulaşım, elektrikli araçlar, okul servislerinin elektrikli yapılması ve 500 bin yeni şarj istasyonu kurulması, elektrik iletim şebekelerinin yenilenmesi gibi pek çok alanda harcama ön görülmüştür (Erensü ve Şahin, 2021: 8).

ABD, ÇHC’den sonra dünyanın en büyük sera gazı emisyon salımı yapan ülkesi olarak iklim krizi ile mücadele konusunda önemli bir role sahiptir. Ancak ABD, iklim krizi ile mücadele konusunda hem isteksiz davranmakta hem de uluslararası iklim rejiminde ikircikli tavır sergilemektedir. Bu durum büyük ölçüde Başkanlık seçiminde hangi partinin (Cumhuriyetçiler - Demokratlar) kazanacağı ile yakından ilişkilidir. EPA’nın verilerine bakıldığında ise karbon emisyonu konusunda 1990-2021 yılları arasındaki en büyük iki düşüşün 2009 ve 2020 yıllarında olması, aslında bu yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve salgın hastalık nedeniyle üretimde yaşanan azalma ile ilişkilidir. Emisyon oranları 2021 yılında ise %6 oranında artmıştır. Toplam sera gazı emisyonlarındaki artış, büyük ölçüde fosil yakıt yanmasından kaynaklanan CO₂’den dolayı yaşanmıştır. Yine aynı rapora göre; 2021 yılında fosil yakıt yanmasından kaynaklanan CO₂ emisyonları bir önceki yıla göre %7 artmıştır. Fosil yakıt tüketimi emisyonlarındaki bu artışın başlıca nedeni, COVID-19 salgınının zirvesinden sonra ekonomik faaliyetlerin toparlanmasıdır (EPA, 2023: 6). Karbon emisyonlarının sektörlere göre dağılımında ise ilk sırada %28’lik pay ile ulaştırma yer alırken, ikinci sırada ise %25 ile elektrik üretimi bulunmaktadır. Bunları; %23 ile sanayi, %13 ile ticaret ve konut faaliyetleri ve %10 ile tarım izlemektedir (EPA, 2023: 22).

2.2.3. Avrupa Birliği

AB; ÇHC ve ABD’den farklı olarak Kyoto Protokolü’nün hem birinci taahhüt dönemi olan 2008-2012 yılları arasında hem de ikinci taahhüt dönemi olan 2013-2020 yılları arasında pek çok farklı çalışma yapmıştır. İlk bölümde BMİDÇS ve Kyoto Döneminde yapılan çalışmaların üzerinde durulduğu için, bu bölümde öncelikle 2007 yılında hazırlanan “Yeşil Kitap” ve 2009 yılındaki “Beyaz Kitap” anlatıldıktan sonra; “uyum politikaları” bağlamında 2013 yılındaki “AB Uyum Stratejisi” ve bunun 2021 yılındaki güncellenmiş hali olan “İklim Dirençli Avrupa’yı Güçlendirmek ve İklim Değişikliğine Uyum” metni kapsamında kurulan yeni strateji ve geniş anlamda da gelecek için en önemli yol haritası olan “Avrupa Yeşil Mutabakatı” değerlendirilecektir.

AB’de iklim krizine ilişkin “uyum” konusunu ilk defa ele alan belge olan “Yeşil Kitap: Avrupa’da İklim Değişikliğine Uyum - AB İçin Eylem Seçenekleri”, 2007 yılında Avrupa Komisyonu’nun 354 sayılı kararıyla alınmıştır. Belgede iklim krizine uyum, “artan yağışlar, daha yüksek sıcaklıklar, daha az su kaynakları veya daha sık görülen fırtınalar gibi yaşanan veya gelecekte yaşanacak değişikliklere yönelik mevcut ve gelecekteki risk ve zararları azaltarak maliyet etkin şekilde gerçekleştirilen çözümler” olarak tanımlanmıştır (Commission of The European Communities, 2007: 3). Belge’de; su, ekosistem ve biyoçeşitlilik, gıda, kıyılar ve sağlık konularında iklim krizinin dünya çapındaki etkilerinin Avrupa için çok da uzak olmayan bir gelecekte görüleceği ifade edilmiştir. Buna göre; Güney Avrupa ve Akdeniz Havzası’nın ısınması, başta Alpler olmak üzere dağlık bölgelerde buz erimelerine bağlı olarak nehir akışlarının değişmesi, İskandinavya’da kar yerine şiddetli yağmurların görülmesi ve sıcaklık değişiminin en yüksek olacağı Arktik Bölgesi, iklim krizinin Avrupa’da da yaşamı etkileyeceğini göstermektedir (Commission of The European Communities, 2007: 4-6). Bu nedenle Rapora göre ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde iklim krizine uyum için; tarım, kırsal kalkınma, sanayi, hizmet sektörü, enerji, ulaştırma, sağlık, su, denizcilik, balıkçılık, ekosistem, biyoçeşitlilik ile diğer doğal kaynaklarla ilgili birbiri ile ilişkili şekilde ele alınmalı ve bu konularda üye devletler hem gelişmiş diğer ülkelerle hem de başta komşu ülkeler olmak üzere gelişmekte olan diğer ülkelerle iş birliği halinde olmalıdır (Commission of The European Communities, 2007: 14-23).

Yeşil Kitap bağlamında 2007-2009 döneminde uyum sürecine ilişkin çalışmaların değerlendirilmesi ve konunun daha kapsamlı halde incelenmesi doğrultusunda bir diğer önemli politika belgesi olan “Beyaz Kitap: İklim Değişikliğine Uyum, Avrupa’nın Eylem Çerçevesine Doğru” isimli çalışmanın amacı ise “iklim uyum eylemleri konusunda bir çerçeve oluşturmak ve dirençliliği artırmak” olarak belirlenmiştir (Commission of The European Communities, 2009: 4). Bu amaç doğrultusunda Beyaz Kitap’ta uyum için kademeli bir yaklaşım benimsenmiştir. Birinci aşama 2009- 2012 yılları arasındaki dönemi kapsayacak ve ikinci aşamaya 2013 yılı itibarıyla geçilecektir. Bu durum, Kyoto Protokolü’nün ikinci taahhüt dönemine uyum ile ilişkilendirilebilir. Beyaz Kitap; bilgi temelinin oluşturulması, uyumun AB politikaları ile bütünleştirilmesi, finansman araçlarının geliştirilmesi ve ülkeler arasında ortak çalışmaların artırılması gibi pek çok hedefi de içinde barındırmaktadır (Commission of The European Communities, 2009). “Beyaz Kitap, sektörel vurgusu daha baskın bir dokümandır. AB’nin, Beyaz Kitap’ta açıklanan uyum eylemleriyle; yerel, bölgesel, ulusal düzeylerde yenilikçi ve bilimsel bir yaklaşımın geliştirilmesini, sektörel dirençliliğin ve maliyet etkinliğin sağlanmasını beklediği görülmektedir. Ancak literatürde Beyaz Kitap, Birlik ülkelerinde mevcut eşitsizlerin daha da kötüleşebileceğinin ya da yeni güvenlik açıklarının ortaya çıkabileceğinin vurgulanmamış olması bakımından eleştirilmiştir” (Tuğaç, 2022: 963).

Avrupa Komisyonu tarafından 2013 yılında karar altına alınan “AB İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi” ise amaç olarak; sadece uyum stratejilerinin desteklenmesini değil aynı zamanda iklim krizine ilişkin uyum faaliyetlerinin üye ülkeler tarafından belirli bir standart kapsamında hazırlanmasını ihtiva etmektedir. Beyaz Kitap’taki eylem planlarından olan “bilimsel bilgi elde edilmesi” hedefiyle 2012 yılında “Web Tabanlı Avrupa İklim Platformu -Climate-ADAPT” kurulmuş ve platform doğrultusunda 15 Avrupa

ülkesi “Ulusal Uyum Stratejisi” planlarını açıklamıştır (European Commission, 2013: 4). Uyum Stratejisi bağlamında sekiz tane eylem planı sunulmuştur. Bunlar; “tüm üye ülkelerin kapsamlı uyum stratejileri benimsemeye teşvik edilmesi”, “Avrupa’da kapasite geliştirmeyi desteklemek ve uyum eylemini hızlandırmak için LIFE finansmanı sağlanması”, “Belediye Başkanları Sözleşmesi çerçevesinde uyumun tanıtılması”, “bilgi eksikliklerinin giderilmesi”, “Avrupa uyum bilgisi için Climate-ADAPT’ın geliştirilmesi”, “Uyum Politikası ve Ortak Balıkçılık Politikasının iklim dirençliliğinin sağlanması”, “daha dirençli altyapıların sağlanması” ve “dirençli altyapılar ve iş için sigorta ve diğer finansal ürünlerin desteklenmesi” şeklinde başlıklandırılmıştır (European Commission, 2013: 6-9). “AB İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi”; farklı sektörlerin arasındaki ilişkileri açıklamadığı, finansman hakkında yeterince bilgi verilmediği, ülkelerin farklı uyum aşamalarının olduğunun gözlemlenmediği, radikal yenilikler getirmediği ve paydaş katılımına önem vermediği gibi noktalardan eleştirilmektedir. Kimilerine göre ise Uyum Stratejisi; sektörler arası çatışmaların giderilmesi ve iklim krizi ile mücadeleyi yerel ölçüğe indirmesi gibi nedenlerden dolayı başarılı bulunmaktadır (Tuğaç, 2022: 966).

AB’nin 2020 yılı ve sonrası için iklim politikalarını belirleyen en temel belge olan ‘Avrupa Yeşil Mutabakatı’ ise, “2050 yılında net sera gazı emisyonlarının olmadığı ve ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıştırıldığı, modern, kaynak verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip, AB’yi adil ve müreffeh bir topluma dönüştürmeyi amaçlayan yeni bir büyüme stratejisi” olarak tanımlanmaktadır (European Commission, 2019: 1). Paris Anlaşması’na göre emisyon azaltım hedefini yükselten AB, 2050 yılına kadar iklim nötr ilk kıta olma hedefi kapsamında “2030 için sera gazı emisyon azaltım hedefini sorumlu bir şekilde 1990 seviyelerine kıyasla en az %50’ye, mümkünse %55’e çıkarmayı” hedeflemektedir. Sürdürülebilir bir gelecek için ekonomiyi dönüştürme temel amacı kapsamında kapsamlı ve dönüştürücü politikalar geliştirmeyi amaçlayan AB; 2030 ve 2050 için AB’nin iklim hedeflerini artırmak, temiz, uygun maliyetli ve güvenli enerji sağlamak, temiz ve döngüsel bir ekonomi için endüstriyi harekete geçirmek, inşaat ve yenilemede enerji ve kaynak verimli bir yol bulmak, sürdürülebilir ve akıllı hareketliliğe geçişi hızlandırmak, “Tarlardan Sofraya” düşüncesi kapsamında adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamak, ekosistemleri ve biyoçeşitliliği korumak ve iyileştirmek ve toksik içermeyen bir çevre için sıfır kirlilik sağlamak temel hedefleri kapsamında hareket etmektedir. Sürdürülebilirlik düşüncesini tüm AB politikalarında ana akım haline getirmek için ise; Yeşil Ekonomi kapsamında yatırımları gözetmek ve adil bir geçişi garanti altına almak, ulusal bütçeleri yeşillendirmek ve doğru fiyat sinyallerini göndermek, araştırmaları harekete geçirmek ve yeniliği teşvik etmek, eğitim ve öğretimi etkinleştirmek ve politikaları “yeşil zemin” düşüncesi başında ortaklaşmak amaçları da Mutabakat metninde yer almaktadır. Küresel bir lider olarak AB’nin iklim rejiminde öncü bir şekilde yer alması ve birlikte hareket etmek amacıyla Avrupa İklim Paketi’nin hazırlanması da Mutabakatın daha işlerli hale gelebilmesi adına önemli hedeflerdir (European Commission, 2019).

AB’de Yeşil Mutabakat’ın önemli bir ayağı olarak; 2021 yılında Avrupa Komisyonu kararı ile kabul edilen “İklim Dirençli Avrupa’yı Güçlendirmek ve İklim Değişikliğine Uyum Konusunda Yeni AB Stratejisi-İklim Değişikliğine Uyum” stratejisinin temel amacı; “uyum konusunda daha akılcı, daha hızlı ve daha sistematik çalışmaların yapılması ve sadece Birlik kapsamındaki değil, uluslararası alandaki uyum eylemlerini de hızlandırmak” olarak ifade edilmiştir (European Commission, 2021: 2). Uyum Stratejisi; “iklim değişikliğinin etkilerinin gerçekliği ve şimdi harekete geçme ihtiyaçlarını” açıkladıktan sonra “iklim dirençli bir Birlik oluşturmak” adına “daha akılcı uyum sağlanabilmesi için bilginin geliştirilmesi ve belirsizliklerle mücadele” hedefi ile “uyum konusunda bilginin sınırlarının zorlanması, iklimle ilgili daha fazla ve daha iyi risk ve kayıp verilerinin sağlanması, Climate-ADAPT’ı Avrupa’da uyum konusunda yetkili hale getirilmesi”; “Daha sistematik uyum” hedefi kapsamında “uyum stratejilerinin ve planlarının geliştirilmesi, yerel, bireysel ve adil dirençliliğin geliştirilmesi, ulusal mali çerçevelere iklim dirençliliğini bütünlendirilmesi, uyum için doğa temelli çözümlerin desteklenmesi”, “Daha hızlı uyum” amacıyla “uyum çözümlerinin sunumunun hızlandırılması, iklimle ilişkili risklerin azaltılması, iklim koruma açıklarının kapatılması ve tatlı suya erişilebilirliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanması” meseleleri üzerinde durmaktadır. “İklim Dirençliliği İçin Uluslararası Eylemin Güçlendirilmesi” başlığı ise “uluslararası iklim dirençliliği ve hazırlıklı olma için desteklerin artırılması, iklim dirençliliğini oluşturmak için uluslararası finansmanı artırmak ve uyum konusunda küresel katılımı ve bilgi alışverişini güçlendirmek” konularını içermektedir (European Commission, 2021). Yeni Uyum Stratejisi; AB’nin daha önceden hazırlanan uyum politikalarından daha ayrıntılı bir içeriğe sahip olması nedeniyle olumlu karşılanmaktadır (Tuğaç, 2022: 973)

Avrupa İstatistik Kurumu (EUROSTAT) verilerine göre, AB’deki sera gazı emisyonları 1990 ile 2020 arasında enerji ve imalat da dahil olmak üzere 1,5 milyar tondan fazla karbondioksit eşdeğeri kadar azaltım ile birlikte tüm sektörlerin toplamında %32’lik bir düşüş yaşamıştır. Aynı dönemde sadece ulaştırma sektörü, emisyon oranlarında %7’lik bir artış yaşamıştır. AB’deki enerji sektörü sera gazı emisyonlarında %46 ile en büyük düşüşü sağlarken; üretim ve inşaat sektörü ise %44’lük bir düşüş yaşamıştır. Sera gazı emisyonlarındaki üçüncü en büyük düşüş ise evler, iş yerleri, kurumlar ve diğer kuruluşlarda yaşanan %29’luk orandır (EUROSTAT, 2022a). Ayrıca 2020 yılında sektörler göre emisyon dağılımında ise; en büyük iki pay %23,3 ile enerji endüstrisi ve %23,2 ile ulaştırma sektörüne aittir. Bunları; %15,4 ile evler, iş yerleri, kurumlar ve diğer kuruluşlar, %12,1 ile üretim ve inşaat sektörü, %11,4 ile tarım, %9,4 ile sanayi ve üretim ve %3,3 ile atık yönetimi izlemektedir (EUROSTAT, 2022b).

SONUÇ

Dünyanın en büyük üç ekonomisine sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin iklim rejimi bağlamındaki tutumları ve geliştirdikleri politikalar iklim krizi ile mücadele konusunda geleceğe yön verecektir. Bu anlamda; uluslararası iklim rejimi sürecinde liderlik yarışında olan bu üç ülkenin, ilişkileri hem rekabet içerisinde hem de iş birliği çerçevesinde ilerlemektedir. İskoçya'nın Glasgow kentinde düzenlenen COP21 öncesinde ABD ve ÇHC arasında bir iş birliği anlaşmasına varılması olumlu bir adım olarak görülse de aslında asıl meselenin uluslararası anlamda bir güç mücadelesi ve diğer ülkelere çeşitli müdahale alanları açılması olduğuna dair eleştiriler de mevcuttur. AB ve ÇHC arasındaki ilişkiler ise özellikle Trump yönetiminin Paris Anlaşması'ndan çekilme söylemine başladığı dönemde gelişmiştir. Bu bağlamda; 2018 yılındaki "AB-ÇHC Liderlerinin İklim Değişikliği ve Temiz Enerji Hakkındaki Bildirisi" imzalanmış ve ABD'nin boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Kanada gibi ülkelerin de sürece dahil edilmesi ülkeler arasındaki çoklu iş birliğinin önemini ifade etmektedir (Baykara, 2022: 250).

ÇHC, ABD ve AB, yalnızca tarihsel ve güncel konuları nedeniyle değil, aynı zamanda daha fazla emisyon azaltma hırsını teşvik etmeleri veya diğer ülkeleri de caydırmalarını sağlayan jeopolitik güçleri nedeniyle de BMİDÇS'nin en önemli taraflarıdır (Froggatt ve Quiggin, 2021: 30). ÇHC'nin 21. Yüzyıldaki en önemli politikası olarak "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" kapsamında Türkiye de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin altyapılarını iklim krizine uygun şekilde modernize etmesi oldukça önemlidir. Bu proje kapsamında yer alan ülkelerin uluslararası iklim rejimine ilişkin politikalara dahil edilebilmesi ÇHC'nin tutumu ile yakından ilişkilidir. Ancak ÇHC'nin yeni kömür santrallerine izin vermesi ve fosil yakıt tüketiminde keskin bir düşüşü halen sağlayamamış olması ise soru işaretleri yaratmaktadır. Ayrıca son yıllardaki Tayvan gerilimi de iklim krizi konusunda geri adımlara neden olmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın en büyük güçlerinden biri haline gelen ve SSCB'nin dağılması ile "dünyanın patronu" olarak görülen ABD ise 1970'den bu yana iklim politikalarında sürekli olarak keskin dönüşler sergilemektedir. Cumhuriyetçiler ile Demokratlar arasında yaşanan bu gerilim, tüm dünyadaki iklim politikalarını yakından etkilemektedir. ABD'nin istikrarlı bir çizgiye sahip olması ve bu anlamda ekonomik ve siyasi gücünü iklim krizi ile mücadele konusuna odaklaması hayati öneme sahiptir. ABD'nin önündeki en büyük engel, Başkan değişimlerinde yaşanan istikrarsızlıklardır. Bu durum, 2024 Seçimlerinde de kendisini göstermiş ve Cumhuriyetçilerin aday ve iklim krizini "sosyalist bir aldatmaca" olarak ifade eden Donald Trump'ın yeniden başkan seçilmesi, muhtemeldir ki ABD'nin önümüzdeki dönemde iklim politikalarını olumsuz yönde etkileyecektir.

AB ise, BMİDÇS'nin ilk kez imzaya açıldığı 1992 yılından günümüze kadar iklim rejimi bağlamında kararlı bir duruş sergilemektedir. ABD ve ÇHC'nin aksine AB, Kyoto Protokolü'ndeki yükümlülüklere uymak ve iklim politikasını buna göre şekillendirmek açısından başarılı bir süreç yaşamıştır. Bu süreç; hem Avrupa ülkelerinin karbon emisyonlarını azaltması ve iklim politikaları geliştirmesine yol açarken hem de Türkiye gibi aday ülkelerin de sürece dahil edilmesini sağlamıştır. Bu nedenle AB'nin iklim rejimindeki öncü rolü, Birlik içerisinde yaşanan çalkantılı dönemler dışında, halen devam etmektedir. Birliğe bağlı ülkeler arasında yükselen sağ-popülist partiler eliyle, Brexit'e benzer ayrılık süreçlerinin hız kazanmayacağı varsayımı ile, AB'nin iklim rejimindeki öncü rolünü sürdürüleceği aşıkardır. Ancak bu öncü rol ; Rusya-Ukrayna Savaşı'nın enerji arzındaki yarattığı etkilerin artarak devam etmesi ve Birlik içerisinde yer alan başta Almanya ve Fransa olmak üzere çok sayıda ülkede aşırı sağın yükselişi nedeniyle sekteye uğrayabilir.

ÇHC, ABD ve AB'nin iklim politikaları genel olarak değerlendirildiğinde ise; AB'nin kurumsal çalışmalarının çok daha güçlü olduğu görülmektedir. ABD ise özellikle Obama ve Biden dönemlerinde iklim krizi ile mücadele konusunda olumlu adımlar atmıştır. Sera gazı emisyonları açısından açık farkla önde olan ÇHC'nin de emisyon azaltım hedefleri belirlemesi ve bu kapsamda ulusal politikalar geliştirmesi ise oldukça önemlidir. Ancak ÇHC'nin halen BM nazarında "gelişmekte olan ülke" statüsünde yer alması hali, artık değişmesi gereken bir durumdur. Nominal GSYİH açısından üçüncü sırada yer alan ve dünyanın en büyük üretim merkezi haline gelen ÇHC, artık gelişmiş bir ülke olarak tanımlanmalıdır.

Bununla birlikte, uluslararası iklim rejimi bağlamında, G-20 olarak adlandırılan yapının iklim krizi konusunda elini taşın altına koyması için "gelişmiş-gelişmekte olan ülke" ayrımının Paris Anlaşması ile beraber büyük ölçüde ortadan kaldırılması başarılı bir adımdır. Bu durum, iklim krizinin çözümünde tüm ülkelerin sorumluluk alması adına önemlidir, ancak günümüzdeki sorumluluk meselesi ile ilgili asıl sorun sermaye birikiminin uluslararasılaşmasından kaynaklanan problemlerdir. Devletler hukukunun temel ilkeleri doğrultusunda iklim rejiminde sadece ülkelere sorumluluk verilmesi doğal olsa da artık çok uluslu şirketlerin de sorumluluğunun irdelenmesi gerekir. İklim krizi ile mücadele için, 2030 sonrası hedeflenerek, ülkelerin mevcut ekonomik güçleri ile tarihsel sorumluluğun ortaklaşa şekilde hesaplandığı matrislerin oluşturulması ve hatta ülkelerin çeşitli yöntemlerle bunu başta çok uluslu şirketler olmak üzere özel sektörün tamamına rücu etmesinin kolaylaştırıldığı bir sistem geliştirilmelidir. Ancak bu şekilde; başta ÇHC, ABD ve AB olmak üzere diğer ülkelerin arasındaki gerilim azaltılabilir ve aynı zamanda günümüzde iklim krizinin gerçek sorumluları olan çok uluslu şirketler de yükümlülük altına sokulabilir.

Ancak tüm bu önerilerin yanında ABD Seçimlerinde Donald Trump'ın yeniden başkan olarak seçilmesinin gölgesinde Bakü'de gerçekleştirilen ve büyük ölçüde "iklim finansmanı" meselesine odaklanılan COP29 toplantısına, AB'nin önemli ülkelerinden Fransa'nın siyasi nedenlerden dolayı cumhurbaşkanı/bakan seviyesinde katılmaması ve Arjantin heyetinin görüşmeler devam ederken toplantıdan çekilmesi iklim rejiminde geri dönüşün birer habercisidir. Bu çalışmada karşılaştırma için seçilen ÇHC ise, ÇKP

merkez komitesi daimi üyelerinden “birinci” başbakan yardımcısı Ding Xuexiang da içerisinde yer aldığı güçlü bir heyet ile görüşmelere katılmış, aynı zamanda tematik etkinlikler düzenlemek amacıyla bir “pavilion” açarak görüşmelerde güçlü bir duruş sergilemiştir (Global Times, 2024). AB ise, fosil yakıtların kademeli olarak kullanımının azaltılması ve yeni kömür projesi geliştirilmemesi konusundaki somut adımlarına devam ederken, “dünyanın en büyük iklim finansmanı katkı sağlayıcısı” konumu ile birlikte görüşmeler boyunca olumlu bir tavır sergilemiştir. Ancak, çok sayıda AB ülkesi liderinin ve dahası Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen’in görüşmelere katılmaması ise, iklim rejimine liderlik etme konusunda AB’nin eksik kalan yanlarındandır. Ayrıca, Avrupa siyasetinde aşırı sağın yükselmesi ve buna bağlı olarak ortak politikalar konusunda uzlaşmazlıkların artması da AB’nin COP29 sırasında elini güçleştiren bir durum yaratmıştır. ABD’deki başkanlık seçiminin sonuçlanması ve bu sonucun ardından politikalarda yaşanacak muhtemel pozisyon değişikliğinin COP29’a da yansması nedeniyle, önümüzde dönemde ÇHC ve AB’nin atacağı adımların önemi artmıştır. Nihayetinde COP29, ÇHC’nin özellikle gelişmekte olan ülkelerin temsilciliğine soyunarak liderliğini pekiştirdiği sürecin hızlandığını gösterirken, AB’nin ise liderlik edebilmek için öncelikle Birlik içerisindeki çelişkilerini çözmeye odaklanması gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte kısa vadede uluslararası iklim rejimi bileşenlerinin en önemli görevinin, küresel kamuoyu baskısını artırarak, ABD’yi iklim rejiminin içerisinde tutmak ve sorumluluklarından kaçınmamasını sağlamak olduğu da aşikardır.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Bu makalede yazarlar veya üçüncü kişilerle olası çıkar çatışmaları bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Bu makalenin hazırlanması için finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Makalenin içeriği, Prof. Dr. Nesrin ALGAN tarafından 2022-2023 Akademik Yılı Bahar Dönemi’nde Ankara Üniversitesi Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları Doktora Programı’nda yürütülen “İklim Siyaseti” dersinin dönem sonu ödevine dayanmaktadır. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerim süreçlerinde her daim yanımda olan, doktora yeterlik sınavı jürisinde heyecanımı kontrol etmemi sağlayan ve destekleyici tavrını bir kez daha gösteren, kendisini tanımak ve ders almaktan büyük onur duyduğum değerli Nesrin Hocama teşekkürlerimi içtenlikle sunarım.

KAYNAKÇA:

Arıkan Y., Özsoy G., Gündoğan, A.C., Baş, D. ve Sayman, R.Ü. (2015). *A’dan Z’ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi*, REC Türkiye, Ankara: Ajanstürk Matbaacılık A.Ş.

Bailey, C. J. (2016). *US Climate Change Policy*, New York: Routledge.

Baykara, S. T. (2022). “İklim Değişikliğiyle Mücadelede AB’nin Liderliği Bağlamında AB-Çin İlişkileri: İş Birliği Mi Rekabet Mi?”, *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 7 (18), 241-254.

BMİDÇS (1992). *İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*, <https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33> (17.09.2024).

BMİDÇS (1997). *Kyoto Protokolü*, <https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35> (18.09.2024).

BMİDÇS (2015). *Paris Anlaşması*, <https://iklim.gov.tr/paris-anlasmasi-i-34> (21.09.2024).

Columbia University (2024). Erişim Adresi: https://chineseclimatepolicy.energypolicy.columbia.edu/en/unfccc#/_ftn7 (20.09.2024).

Commission of The European Communities (2007). *Green Paper From The Commission To The Council, The European Parliament, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions - Adapting to Climate Change in Europe – Options for EU Action*, SEC(2007) 849.

Commission of The European Communities (2009). *Commission Staff Working Document Accompanying The White Paper Adapting To Climate Change: Towards A European Framework For Action*, SEC(2009) 387.

Deliktaş, A. (2021). “Küresel İklim Değişikliği Konusuna Amerikan Yaklaşımı”, *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 309-322.

Duru, B. (2014). “Kyoto Protokolü’nden Halkların Protokolüne”, *Mülkiye Dergisi*, 32 (259), 205-214.

- Eckersley, R. (2007). "Ambushed: The Kyoto Protocol, the Bush Administration's Climate Policy and the Erosion of Legitimacy", *International Politics*, 44, 306-324.
- EPA (2023). *Inventory of U.S. Greenhouse Gas Emissions and Sinks: 1990-2021*. U.S. Environmental Protection Agency, <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks-1990-2021>. (23.09.2024).
- Erbach G. ve Jochheim, U. (2022). *China's Climate Change Policies - State of Play Ahead of COP27*, European Parliamentary Research Service.
- Erensü, S. ve Şahin, Ü. (2021). *İklim Politikalarında Biden Etkisi: İnkâr Çağının Sonu mu?*, İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi Politika Notu
- Esen, B. (2021). "İklim Değişikliğine Karşı ABD-Çin, Rekabet mi İş Birliği mi?", Ed. Prof. Dr. Sinan Alçın vd., *Gelecekte Ekonomi* içinde (660-689), T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi – İKÜ Yayınevi: İstanbul.
- European Commission (2013). *An EU Strategy on Adaptation to Climate Change*, COM(2013) 216 final.
- European Commission (2019). *Communication from The Commission - The European Green Deal*, COM(2019) 640 final.
- European Commission (2021), *Forging a Climate-Resilient Europe - the new EU Strategy on Adaptation to Climate Change*, COM(2021) 82 final.
- EUROSTAT (2022a), *Greenhouse Gas Emissions by Source Sector, EU, Change from 1990 to 2020*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/14185658/GHG+by+sector.png> (20.09.2024).
- EUROSTAT (2022b), *Greenhouse Gas Emissions by Source Sector, EU, 2020*, https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/images/1/18/Greenhouse_gas_emissions_by_source_sector%2C_EU%2C_2020.png (21.09.2024).
- Froggatt, A. ve Daniel, Q. (2021). *China, EU and US Cooperation on Climate and Energy - An Ever-Changing Relationship*, Energy, Environment and Resources Programme, London: Chatnam House.
- Giddens, A. (2013). *İklim Değişikliği Siyaseti*, Çeviren: Erhan Baltacı, Ankara: Phoenix Yayınevi
- Global Times (2024). Erişim Adresi: <https://www.globaltimes.cn/page/202411/1322895.shtml> (02.12.2024).
- Guliyev, F. (2020). "Trump's "America First" Energy Policy, Contingency and the Reconfiguration of the Global Energy Order", *Energy Policy*, 140, 111435.
- Haller, J. (2018). *UNFCCC parties: Annexes, EU, OECD, EITs*, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_parties_to_the_United_Nations_Framework_Convention_on_Climate_Change#/media/File:UNFCCC_Party_Groupings.svg (21.09.2024).
- Hart, C., Jiayan, Z. ve Jiahui, Y. (2018). *Mapping China's Climate & Energy Policies – December 2018 Edition*, Development Technologies International: New York.
- JRC (2023). *CO2 Emissions of All World Countries - JRC/IEA/PBL 2023 Report*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Kaya, H. E. (2020). "Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4 (10), 165-191.
- Obamawhitehouse.archives.gov (2024a). *U.S.-China Joint Announcement on Climate Change*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change> (27.09.2024).
- Obamawhitehouse.archives.gov (2024b). *Fact Sheet: President Obama to Announce Historic Carbon Pollution Standards for Power Plants*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/08/03/fact-sheet-president-obama-announce-historic-carbon-pollution-standards> (28.09.2024).

Roskin, M. G. ve Berry, N. O. (2014). *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*, Çev. Özlem Şimşek, İzmir: Adres Yayınları.

Saygın, H. ve Çetin, F. (2018). *Küresel İklim Rejimindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Durumu*, İstanbul: Der Yayınları.

Seriye, S. (2007). "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm", *Amme İdaresi Dergisi*, 40 (1), 27-56.

Talu, N. (2019). *Avrupa Birliği İklim Politikaları*, İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimin), İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 3.

The White House (2013). *The President's Climate Action Plan*, Washington: Executive Office of the President.

The White House (2017), *Presidential Executive Order on Promoting Energy Independence and Economic Growth*, Washington: Executive Office of the President.

Tuğaç, Ç. (2022). "The Evolution of European Union's Climate Change Adaptation Policies and the Importance of Current Adaptation Policies for Turkey", *Kent Akademisi Dergisi*, 15(3), 958-982.

UN Treaty Collection (2023). *United Nations Framework Convention on Climate Change*, <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XXVII/XXVII-7.en.pdf> (28.09.2024).

UNFCCC (2010). "Report of the Conference of the Parties on its Fifteenth Session, Held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009", FCCC/CP/2009/11/Add.1 - Decision 2/CP.15,

World Energy Council Turkey (2021). *Çin Enerji Sektörünün Karbon Nötr Yol Haritası Raporu Özeti*, <https://dunyaenerji.org.tr/cin-enerji-sektorunun-karbon-notr-yol-haritasi-raporu-ozeti/> (19.09.2024)

Worldbank.org (2024). Erişim Adresi: <https://data.worldbank.org/?locations=US-EU-CN> (16.09.2024).

EXTENDED SUMMARY

The People's Republic of China (PRC), the United States of America (US), and the European Union (EU), as the world's three largest economic powers, hold a decisive role in shaping the future of climate policies. This influence is magnified by the European Union's ability to impact the policies of candidate countries through its harmonization policies, China's efforts to develop infrastructure across Eurasia and Africa—primarily through the "Belt and Road Initiative"—and the United States' post-World War II emergence as a "superpower" with a global reach. The primary aim of this study is to trace the steps taken by these three entities, positing that their cooperative and competitive policies will determine the future of the climate regime. This comparative analysis employs a desk-based research methodology, compiling decisions made by international organizations and nations, databases from statistical institutions and environmental agencies, various reports, and other secondary data sources relevant to the subject.

As a result of these analyses European Union stands out as a recognized leader in climate action, often adopting a collective and harmonized approach to the development and implementation of policies. This unified strategy, supported by the EU's legislative framework and collaborative decision-making processes, ensures that its member states work towards common climate goals. For analytical clarity and coherence, this study treats the EU as a singular entity, allowing for a direct comparison with the US and PRC. The comparative framework assumes that the dynamics of both cooperation and competition among these three entities will be decisive in shaping the future of global climate governance.

The People's Republic of China as the world's largest greenhouse gas emitter, occupies a unique position in the global climate regime. While its rapid industrialization and economic growth have significantly contributed to global emissions, the country has also made notable strides in renewable energy development and green technologies. PRC's climate policies are often characterized by a dual approach: a commitment to international climate agreements, such as the Paris Agreement, coupled with a strong focus on maintaining economic growth and energy security. However, recent geopolitical shifts, including heightened tensions over Taiwan and a perceived pivot towards a war economy, suggest potential challenges for this country climate policy agenda. These developments may undermine its ability to fully engage in global climate initiatives, thereby affecting its role as a key player in the international climate regime.

The United States, historically one of the largest contributors to global carbon emissions, has exhibited significant fluctuations in its climate policies, often influenced by domestic political dynamics. The transition from the Obama administration's proactive climate agenda to the Trump administration's withdrawal from the Paris Agreement exemplifies the impact of political leadership

on the country's climate commitments. Although the Biden administration re-entered the Paris Agreement and pursued ambitious climate goals, the re-election of Donald Trump in the 2024 elections, as suggested by current political developments, could lead to a reversal of these policies. This political volatility underscores the challenges of ensuring long-term consistency in the United States' climate actions, thereby complicating its role in global climate cooperation.

The interplay of cooperation and competition among the People's Republic of China, the United States, and the European Union is a defining feature of the global climate regime. While these powers have occasionally collaborated on climate initiatives, such as the joint announcement by the US and PRC during the Obama administration to reduce emissions, their relationships are often marked by tensions and conflicting interests. For instance, trade disputes and geopolitical rivalries frequently overshadow their potential for collaboration on climate issues. These conflicts not only hinder the progress of global climate negotiations but also exacerbate the urgency of addressing the climate crisis in a coordinated manner.

Amid this complex landscape, recent developments underscore the urgency of decisive action by these three actors. The upcoming COP29 summit in Baku serves as a critical juncture for advancing global climate policies. The summit is expected to focus on bridging gaps in international cooperation and addressing the growing tensions among major emitters. However, geopolitical instability and domestic political challenges within each of these powers present significant obstacles. The re-election of Donald Trump, the EU's internal political fragmentation, and PRC's focus on Taiwan and its economic restructuring towards militarization collectively create a pessimistic outlook for the progress of the global climate regime.

In conclusion, the climate regime policies of the People's Republic of China, the United States, and the European Union are critical to the future of global climate governance. While their approaches and priorities often diverge, the necessity of their collaboration cannot be overstated. The current geopolitical and domestic political trends, however, present significant challenges to fostering such collaboration. As the world stands at a crossroads, the ability of these powers to transcend their differences and prioritize collective climate action will define the trajectory of the global climate regime for decades to come.